

Nesli Tükenmiş Kuzeylilerin Bıraktıkları İzler

OTUZ yıl boyunca evrimsel, antika süsler olarak rağbet gördükten sonra Neandertaller yine gündemde. Bunun nedenlerini bulmaksa pek zor değil. 1960'ların başlarında, daha önceki karikatürel betimlemelere karşı gelişen tepki ve evrimsel genetikte ortaya çıkan gerçekler birleşerek, Neandertaller'in bizden pek de farklı olmadıkları şeklindeki görüşün ortaya çıkmasına neden oldu. Kulağa biraz komik gelmekle beraber, kendi türümüzün üyelerinin, ilk modern insanlarla karşılaşarak ürettiği ve Homo sapiens neanderthalensis'in ortaya çıktığı düşünüldü.

Geçen beş yıl içinde bu görüş, yeni örneklerin bulunması, yöntemlerin geliştirilmesi ve moleküler genetikte yeni bulguların elde edilmesi sonucu çürütüldü. Bunun yerine, insanın kökleri ile ilgili, birbirine zıt iki yorum çıktı ortaya. Afrika Dışı ya da Yerine Geçme Modeli, modern insanı, 100 - 200 000 yıl önce o kıtada türleşme sonucu ortaya çıkmış ve sonrasında diğer bölgelere yayılarak nesli tükenmiş olan Neandertaller de dahil olmak üzere, daha eski türlerin yerini almış bir tür olarak görüyor. Alternatif olarak görülen Bölgesel Süreklilik Modeli ise, yalnızca şunun üzerinde duruyor: Her bölgede eski ve modern popülasyonlar arasındaki bağlar ile birlikte, seçim baskıları, gen karışması ve göçün yerel dengesine göre farklılaşan değişimin payı.

1980'lerin sonlarında birkaç yıl boyunca moleküler genetik üzerinde yapılan çalışmalar, özellikle mitokondriyal DNA çalışmaları, modern insanın ilk olarak Afrika'da ortaya çıktığına ilişkin bağımsız bir kanıt sunarak; Yerine Geçme Modeli'ne güçlü bir destek sağlamış oldu. Böylece İnsanlığın Anasının bir "Afrikalı Havva" olduğu şeklinde iddialar başgösterdi. Böylesi bir kavrayış, yalnızca kanıtın bütünüyle yanlış anlaşılmasıyla ilgili değil. Ard arda yapılan çalışmalar, genetik veriden elde edilen ve bilgisayarda oluşturulan evrim ağaçları, modern insanın çıktığı yer olarak mutlaka Afrika'yı gösteriyor. Her iki model için de kanıt-

lar eşit durumda ve her ikisi de önemli, ses getirecek türden modeller. Sonuç olarak, yakın zaman insanının köklerinin, son derece kanlı ve kıyım dolu olarak yaşanan bir döneme ait olduğu düşünülüyor.

Bu gelişmelere ait genel açıklama, bugün mevcut. Stringer ve Gamble'in The Neanderthals (Neandertaller) isimli yapıtı, konuya tarihsel bir yaklaşım getiriyor ve her kuşağın Neandertaller'le ilgili olarak kendi imajına göre yeni bir yorum getirdiği mesajını veriyor. Tarihsel boyuttan kısaca bahsediliyor. Yazarların amacı, Neandertaller ve insan evrimindeki yerleri ile ilgili olarak gündemde olan görüşlerin açık bir değerlendirmesini yapmak. Chris Stringer, Birleşik Krallık'ın Neandertaller üzerine çalışan başlıca araştırmacısı ve Yerine Koyma Modeli'nin yaratıcılarından biri. Clive Gamble ise, Avrupa Paleolitikü üzerine uzmanlaşmış ve bu konuda iki standart monograf yazmış bir arkeolog.

Yazarlar, amaçlarına bütünüyle ulaşmışlar. Kitap son derece iyi planlanmış; dili de açık ve dolaysız. İllüstrasyonlar, Neandertallerin ve ilgili formların neye benzediklerine ilişkin ayrıntılı bir görüntü sağlıyor.

Fosiller, konunun yalnızca bir kısmını oluşturuyor; işlev, davranış ve çevrenin anlaşılabilmesi için daha geniş bir içerik getiriyor. Arkeoloji, sonuca götürülen ana yollardan birisi ve kitaba yönelik bir eleştiri, yapının arkeolojik kanıtlara yeterince önem vermediği şeklinde.

Stringer ve Gamble, Neandertaller'i Homo neanderthalensis olarak özel statülerini onaylayacak şekilde yeterince ayrıncı bir morfolojiye sahip, kuzeye ait, soğuğa uyum sağlamış eski insanlar olarak değerlendiriyorlar. Onlar, Afrika'da ortaya çıkmış, tropik iklimle uyumlu erken modern insanlarla gen karışımını olası görmekle beraber, kanıtları bakımından bu görüş pek ciddiye alınmıyor. Neandertal adamın davranışı ve sosyal örgütlenmesinin, 50 000 yıl önce modern insanlara geliştirilene göre daha ilkel olduğu düşünülüyor. Bu görüş, modern in-

sanın Afrika dışına yayılarak Neandertalleri kaynakları için yok ettikleri şeklindeki düşünceyi de desteklemiş oluyor. İşte Yerine Geçme Modeli'nin özünü de bu yaklaşım oluşturuyor.

Stringer ve Gamble, Üst Paleolitik ile Moesterian'ın arkeolojik karmaşıklığını zıt kabul ederek Neandertal davranışın, sosyal örgütlenmenin ve bilginin, modern insanınkilere göre daha ilkel olduğu sonucuna varıyorlar. Ancak bu görüşü, Chatelperronian'ı (Güneybatı Fransa'da ilk keskin alet endüstrisi), batı Avrupa'daki teknik buluşlara, ilk doğal Neandertal tepki olarak kabul eden görüşle uzlaştırmak hayli zor. Çünkü bunun zaman içindeki dağılımı, hemen tepki vermeyi ve davranışsal esnekliği beraberinde getirir. "Neandertaller, modern davranışın belirli yönlerini taklit etti. Ancak benzemeyi başardıkları halde, tam olarak anlayamadılar", şeklindeki nitelermeler, tutarsız ve inandırıcı olmaktan uzak görünüyor.

Stringer ve Gamble'i eleştirenlerin görüşleri doğru yöndeysse eğer, hala tam olarak bir yanıt bulunamamış bir çok soru var demektir: Herşeyden önce, Neandertal morfolojisi nasıl, nerede ve neden ortaya çıktı? Neandertaller'in ve modern insanların Orta Doğu'da 40 000 yıl boyunca birarada yaşamalarını hangi unsurlar sağladı? Batı Avrupa Neandertalleri'nin yaklaşık 35 000 yıl önce hızla yokoluşlarının altında hangi nedenler yatıyordu? Bir başka deyişle, paleantropolojinin diğer konularında da olduğu gibi, daha önce belirlenmiş kesinlikler, zamanla geçerttiklerini yitirdiler, ancak onların yerini alacak tutarlı bir senteze henüz varılmadı. Ciddi soruların hepsi olmasa da çoğu, hala yanıtız ve görebildiğimiz kadarıyla daha bir süre daha öyle olmaya devam edecekler. Bu arada Neandertaller ve modern insanın kökleri ile ilgili tartışmalardaki yerleri ile ilgili olarak açık, zeki ve iyi belgelenmiş bir görüş almak isteyenler için, bu kitabı okumaktan daha iyi bir seçenek yok.

The Times Higher, 24 Haziran 1994
Alan Bilsborough, "On the Trail of Extinct Northerners"
Çeviri: Miyase Göktepeli

